

KWAME ANTHONY APPIAH, *COSMOPOLITISM. ETICA ÎNTR-O LUME A STRĂINILOR*

Ana-Maria CHEȘCU

Romanian Academy, Iași Branch

Abstract: Through the emigration, immigration, colonization, the transfers of territories appears a phenomenon social cultural and political which is known in the literature under the name of cosmopolitanism. This phenomenon which produced mutations in the structure ethnic and demographic, from the abandoned space at host space, has caused the changes in the religion, culture and identity.

Keywords: cosmopolitanism, emigration, colonization, foreigners.

Tot ceea ce e nou e diferit, tot ceea ce e diferit e straniu, tot ceea ce e straniu e de neacceptat. Lucrarea filozofului african, Kwame Anthony Appiah, *Cosmopolitanism. Etica într-o lume a străinilor*, publicată în ediție originală de Princeton University Press și premiată cu premiul Arthur Ross de către Consiliul pentru Relații Externe, reprezintă, în opinia mea, un Decalog artistic al ideologiei cosmopolitiste. Punând în balanță cele două valori, binele și răul, autorul încearcă, printr-o manieră proprie, să afle răspunsul la întrebarea: e bine să fim ospitalieri față de străini sau nu? Îi putem integra pe străini în interiorul comunității noastre, respectându-ne, reciproc, interesele? Stilul personal și scrierea analitică, transformă această lucrare într-un manual de gândire, care îl determină pe cititor să-și pună întrebări despre acceptarea celuilalt și condițiile în care acest lucru este posibil.

Atunci când vorbim despre cosmopolitanism vorbim despre o „prețuire a contaminării”. Fenomenul migrațiilor în masă a făcut posibilă această contaminare. Cosmopolitanismul afirma Appiah a fost inventat de către contaminatorii a căror migrație a fost solitară. Imperiul lui Alexandru a modelat state, migrațiile bantu au populat jumătate din continentul african, statele islamice s-au întins din Maroc până în Indonezia, creștinismul a ajuns în Africa, Europa și Asia. În mod evident, acceptarea contaminării nu se poate face decât prin echilibru, deoarece un cosmopolitanism echilibrat temperează respectul față de deosebiri, cu respectul față de ființele omenești și cu sentimentul redat, într-un mod oarecum comic, de sclavul Chremes: „Fie că doresc să o aflu pentru mine, fie că doresc să te sfătuiesc pe tine: te las să crezi ce vrei. Dacă ai dreptate, voi face ceea ce faci și tu. Dacă te înșeli, o să te pun la punct (p. 125).

Pentru a înțelege cosmopolitanismul, trebuie să vedem care este diferența dintre cosmopolit și anti-cosmopolit. Primii, consideră că există mai multe valori după care poți să-ți trăiești viața, dar nu poți fi în concordanță cu toate valorile, sau că, în lipsa unor dovezi, cunoașterea noastră este imperfectă, în timp ce următorii cred că există cu adevărat o cale dreaptă, conform căreia trebuie să trăiască toate ființele omenești (p. 159). Ce ne diferențiază și ce ne apropie? Dacă lumea occidentală promovează ideea femeii care află în competiție pe piața muncii cu bărbatul, lumea orientală, în special lumea musulmană, consideră aceste exemple, drept neadecvate culturii și religiei musulmane. (p. 92). În aceste condiții, putem vorbi de o acceptare și integrare a modului de viață occidentală în cultura musulmană? Cu siguranță, nu. Mergând pe această filieră, nu putem ignora prezența acestor doi mari factori de presiune: etnia și religia. Marii promotori ai cosmopolitanismului vorbeau despre o victorie a universalismului, dar există o religie universală sau o nație universală? Insuși Constituția SUA, în *Carta Drepturilor*, observă autorul, stipula: „Congresul nu va da nici o lege

respectând o stabilire a unei religii, sau interzicând libera practică a acestora” (p. 78). Dincolo de interpretările privind toleranța religioasă sau suveranitatea conștiinței naționale, putem vedea în articolul cu pricina încercarea unui stat de a stabili o serie de reguli care să ducă la un sistem liber de conviețuire între mai multe nații. Mai mult, observăm că nu religia este calea spre acceptare, ci meseria, deoarece englezii, francezii, italienii au fost integrați în principate, nu datorită confesiunii, ci datorită activității pe care o desfășurau¹. Ideea de acceptare nu este dependentă de ideea de cetățenie. Poți să fii cetățean al unui stat, dar să ai naționalitatea altui stat. Deci, dacă vorbim despre cosmopolitism, ne putem uita originea și limba proprie? În ziua de astăzi, se vehiculează tot mai des ideea transformării limbi engleze în limba tuturor popoarelor. Dacă am aplica-o *ad-litteram*, am accepta ca urmașii noștri să învețe această limbă, renegându-și originile? Nu se ajunge, astfel, la o exacerbare a universalismului? Păcatul suprem al marilor Imperii a fost, tocmai, ambiția de strânge la un loc mai multe popoare, obligându-le să se supună unei culturi, diferită de cea a lor, astfel apărând fenomenul de respingere a ceea ce era diferit. Marea provocare a venit din încercarea de a-i accepta pe ceilalți, principiul care este valabil și pentru cosmopolitism.

Raportând problema străinilor din perspectiva celor care veneau și a celor care-i primeau, putem vorbi de un dialog intercultural, dialog care a creat o serie de probleme, pe care istoricii, prin maniera lor pozitivistă, nu le-au înțeles. Potrivit autorului, omul ar fi o ființă individuală, dar valoarea lui nu ar depinde numai de faptele sale, ci și de confirmarea societății, fără de care acesta ar deveni apatrid, indiferent de stat.

Deci a fi cosmopolit nu echivalează cu a fi vagabond. Cosmopolitismul nu exclude o serie de convenții sociale, pe care individul, indiferent din ce loc vine, trebuie să le respecte. Toleranța nu poate exclude granița legii, sistemul pe care este organizat statul. A fi străin într-o altă țară nu înseamnă a nu avea patrie sau a dobândi o nouă patrie, ci a emigra, a se stabili într-un loc, diferit de locul nașterii sale, a accepta o serie de legi, diferite de locul nașterii sale.

În epoca modernă, până când dobânda o nouă cetățenie, emigrantul rămânea legat de patria-mamă și de consulat. Cu toate acestea, emigrantul trebuia să respecte legile statului în care se stabilea, dar și să muncească, lucru care este valabil și astăzi.

Analizând acest sistem, unii au vorbit de intoleranță, alții de toleranță. În mod evident, părerile sunt împărțite. Pentru exemplificare, o să dau drept exemplu cazul străinilor din Principate care erau primiți, dar supuși legilor Moldovei. Și aici apare întrebarea: dacă legile din Principatele Române au promovat ideea că, legea este una și aceeași pentru toți, de ce străinii au refuzat să accepte aceasta? Vorbim de o respingere a străinilor de către autohtoni, sau de o respingere a autohtonilor de către străini? Dacă străinii au considerat spațiul Principatelor Române doar un debușeu pentru nevoile industriale ale noii Europe, vorbim de un abuz al Europei asupra spațiului moldo-valah? Vorbim de o inversare a valorilor, de la stat autonom cu o populație minoritară, sau de la stat minoritar cu o populație autonomă?

Ce a dat forță acestei acțiuni de respingere sau de separare? Dar dacă a existat o acțiune de separare, consemnată în arhive, prin litigiile juridice dintre autohtoni și străini, de ce Vasile Docea, în lucrarea sa dedicată străinilor de alături, aducea în discuție sintagma de „neamțul bun la toate”². Am respins, dar am avut nevoie? Și aici se ajunge la un cuvânt pe care se bazează studiul nostru – nevoia. Nevoia îi împinge pe unii să plece, nevoia îi împinge pe alții să accepte, nevoia îi împinge să conviețuiască, astfel, ajungându-se la un dialog intercultural, de „voie de nevoie”. Nevoia îi împinge pe unii să plece spre alte locuri unde „nevoile lor de bază” ar putea fi satisfăcute (pp. 179-184).

1 Elena Siupiur, *Emigrația, condiție umană și social-politică în sud-estul Europei*, Editura Academiei Române, București, 2009, p. 87.

2 Vasile Docea, *Străinii de alături. Explorări în istoria minorităților și a comunicării interculturale*, Timișoara, Editura Universității de Vest, 2006, pp. 10-11.

„Bunătatea față de străini”, ultimul capitol, oferă o perspectivă antagonică asupra conceptului de bunătate. A fi pasiv e egoism, iar a fi activ e generozitate, autorul propunând, astfel, o viziune inversă asupra ideii de bunătate (p. 173). Dar nevoia este strâns legată de valoare. Kwane Antony Appiah, vorbind despre un exil al valorii, considera că distincția dintre fapte și valori era o chestiune de bun simț. A lega noțiunea de străin cu ideea de non-valoare era o greșeală, la fel ca și ideea că toate credințele noastre despre lume reprezentau, de fapt, credințele noastre despre o singură lume (pp. 19-26).

La granița dintre toleranță și intoleranță, se aflau valorile sau raportul dintre valori și non-valori, autorul considerând că exista o diferență între valorile noastre, între eu și tu. Dacă autohtonul se întâlnea cu indigenul, puteau conviețui împreună, un străin cu valori bune cu un autohton cu valori rele puteau ajunge la un dialog intercultural, și viceversa? O valoare pozitivă cu una negativă puteau dăinui? Era un cosmopolitism autentic? Dar cosmopolitismul, în sine, presupune acceptarea și integrarea fără limite, acceptarea în absența valorii? Valoarea noastră era mai valoare decât valoarea voastră? Care era indicatorul care definea valoarea? Pornind de la acest indicator - valoarea - ne punem întrebarea: a existat un cosmopolitism autentic la Galați, în prima jumătate a secolului al XIX-lea, sau vorbim de un „stat în stat”, de o comunitate mică, aflată sub suzeranitatea unei comunități mai mari, care se opune integrării noilor valori, prin sistemele proprii, lege, stat, conducător? Dacă vorbim de dominație mai putem vorbi de interferență culturală?

Integrarea comunităților străine la Galați a atras, după sine, modificări sociale, culturale, arhitectonice. Atunci când o nouă comunitate se stabilea aici, primul pas era dat de prezența preotului și ridicarea bisericii, apoi de numirea unui consul, care trebuia să le apere interesele³. Prin aportul adus de către străini în dezvoltarea urbei gălățene, s-a ajuns la educarea copiilor de boieri în pensioanele care aparțineau supușilor străini, la integrarea autohtonilor în fabricile străine, ca mână de lucru ieftină, la crearea unor relații de schimb între negustorii locali și autohtoni, dar, în același timp, la crearea unui mediu concurențial între autohtoni și străini. În esență, cosmopolitismul este posibil, atât timp cât ambele părți au nevoie de ceva, dar nu și, din punct de vedere religios sau etnic, atât timp cât, prin regimul de jurisdicție consulară, străinii sunt legați de „statul-mamă”, iar religia rămâne elementul definitoriu al unei națiuni.

³Elena Siupiur, *op. cit.*, p. 87.